

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

УДК 347.191.1

ЗЕЛІСКО А.В.

**ЗМІСТ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ
ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА**

У статті розкрито фундаментальність категорії цивільної правосуб'єктності підприємницьких юридичних осіб приватного права. Встановлено, що це поняття є основним та самодостатнім елементом правового статусу юридичних осіб. Автором констатовано можливість розходження у часі моменту виникнення правоздатності та дієздатності підприємницьких юридичних осіб приватного права, зокрема тих, які мають виключну правоздатність.

Ключові слова: юридична особа, правосуб'єктність, підприємницька юридична особа приватного права, правоздатність, дієздатність.

В статье раскрывается фундаментальность категории гражданской правосубъектности предпринимательских юридических лиц частного права. Установлено, что это понятие является главным и самодостаточным элементом правового статуса юридических лиц. Автором констатирована возможность расхождения во времени момента возникновения правоспособности и дееспособности предпринимательских юридических лиц частного права, в частности тех, которые имеют исключительную правоспособность.

Ключевые слова: юридическое лицо, правосубъектность, предпринимательское юридическое лицо частного права, правоспособность, дееспособность.

The problems of legal personality of the entrepreneurial legal entities of Private Law are examined in the article. It is established, that this concept is the general component of the legal status of legal entity. An author established the possibility of different time of origin of the legal capacity and capability of the entrepreneurial legal entities of Private Law. In particular, this sign is peculiar for legal entities with an exceptional legal capacity.

Key words: legal entity, legal personality, entrepreneurial legal entities of Private Law, legal capacity, capability.

Вступ. Одним із основоположних понять, які лежать в основі цивільно-правового регулювання статусу підприємницьких юридичних осіб приватного права, є поняття їх правосуб'єктності. Належність правосуб'єктності до категорій права визначає її доктринальний характер і, як наслідок, наявність численних наукових позицій щодо трактування її змісту. Трансформація соціально-економічних відносин у державі спричиняє зміну пріоритетності тих чи інших із них. З огляду на вказане проблематика правосуб'єктності підприємницьких юридичних осіб приватного права потребує подальших наукових розвідок.

Аналіз наукових досліджень. Із врахуванням конститутивності цього поняття наукова доктрина містить фундаментальні наукові дослідження, які стали «класикою» для сучасних учених та практиків. Авторами таких праць, зокрема, є: М.М. Агарков, В.А. Белов, С.Н. Братусь, Е.В. Вавилин, Е.В. Васильковський, А.В. Венедиктов, Н.В. Вітрук, В.П. Грибанов, О.С. Йоффе, О.О. Красавчиков, Н.В. Козлова, Н.І. Кулагін, Д.Й. Мейер, Є.А. Суханов, Ю.К. Толстой, Б.Б. Черепашин, І.С. Шиткіна, Г.Ф. Шершеневич та ін. Праці, предметно зорієнтовані на дослідження правосуб'єктності суб'єктів цивільних правовідносин були також підготовлені О.О. Молчановим, Д.В. Тарикановим, Т.М. Пономарьовою та ін. Досліджувалася правосуб'єктність також такими провідними сучасними вітчизняними ученими: В.І. Борисова, І.В. Спасибо-Фатєєва, І.М. Кучеренко, А.С. Довгерт, Н.С. Кузнєцова, В.Д. Примак, О.І. Зозуляк, В.Д. Фролов та ін.

© ЗЕЛІСКО А.В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права (Юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника)

Водночас наявність численних наукових розвідок у цій сфері не зменшує актуальності подальших досліджень змісту правосуб'єктності підприємницьких юридичних осіб приватного права з огляду на динамічні правові та соціально-економічні процеси у державі, які так чи інакше впливають і на ті основні доктринальні категорії, які визначають правове підґрунтя існування та функціонування суб'єктів правовідносин.

Постановка завдання. Враховуючи викладене, метою нашого дослідження є, на основі масштабного огляду наявних наукових напрацювань, розкрити зміст правосуб'єктності підприємницьких юридичних осіб приватного права.

Результати дослідження. Розкриваючи складові елементи правосуб'єктності юридичної особи, О.С. Йоффе підкреслював, що «витоки теоретичних уявлень про правосуб'єктність тісно пов'язані із категоріями «правоздатність» та «дієздатність». По-перше, за німецькою доктриною термін «правосуб'єктність» отожднювався з правоздатністю, виходячи із того, що суб'єктом права вважався той, хто може мати права; по-друге, за французькою доктриною термін «правосуб'єктність» розглядався через взаємозв'язок правоздатності та дієздатності» [1, с. 84]. Фактично ученим лаконічно підсумовано основні напрями тлумачення змісту правосуб'єктності юридичної особи. Перша позиція отожднює правосуб'єктність та правоздатність. Наприклад, Я.Р. Веберс, стверджуючи, що правоздатність та дієздатність є основою правоволодіння, виникнення та існування правосуб'єктності у будь-якому правовідношенні, водночас відзначає, що у багатьох правовідносинах особі достатньо володіти лише правоздатністю, якщо відсутню дієздатність можна доповнити [2]. На нашу думку, опираючись на викладені твердження ученого, потрібно враховувати той факт, що вони зроблені ним у сфері дослідження правосуб'єктності фізичних осіб, дієздатність яких, безсумнівно, доповнюється за допомогою запровадження у законодавстві інституту законного представництва. У сфері ж регламентації діяльності юридичних осіб зазначений інститут однозначно у такому самому вигляді не застосовується. У сучасній доктрині йдеться про особливе, інституціонально-функціональне представництво, яке передбачає закріплення на законодавчому рівні механізму набуття юридичною особою прав і обов'язків безпосередньо через органи управління, наділені визначеною у законі і установчих документах компетенцією [3, с. 99]. Таким чином, як зазначає В.М. Кравчук, дії органів управління є діями самої юридичної особи [4, с. 13].

Більш кардинальну позицію щодо отожднення правосуб'єктності та правоздатності обґрунтував у своїх працях С.М. Братусь, який стверджував, що ці поняття є рівнозначні [5, с. 5–6]. Варто відзначити те, що наведена позиція зазнавала та продовжує зазнавати критики у доктрині. У свій час вона заперечувалася О.С. Йоффе, який наголошував на тому, що за такого підходу для дієздатності не залишається якого-небудь визначеного місця в системі правових явищ. У сучасній доктрині означена критика віднайшла, наприклад, своє відображення у працях В.С. Ема, яким вказано, що саме правоздатність та дієздатність є передумовами та складовими частинами цивільної правосуб'єктності особи [6, с. 125–126]; О.І. Зозуляк, зазначає, що у разі отожднення правосуб'єктності із правоздатністю місця у правовій науці не залишаться не тільки для дієздатності, але й для правосуб'єктності як категорії, що об'єднує дві складові – правоздатність та дієздатність, що, без сумніву, є неприпустимим [7, с. 12].

Викладене свідчить про пріоритетне трактування іншого змісту поняття правосуб'єктності – через поєднання двох елементів – правоздатності та дієздатності. Зокрема О.О. Красавчиков зазначав, що правоздатність є загальною основою, що визначає обсяг прав, які можуть бути у володінні цього суб'єкта, але правове поняття правосуб'єктності складається із двох основних понять: правоздатності та дієздатності [8, с. 37]. Пропозиція про доцільність запровадження правової категорії правосуб'єктності юридичної особи як такої, що об'єднує правоздатність та дієздатність останньої і більшою мірою відповідає сутності цього суб'єкта цивільного права, віднаходить свій подальший розвиток у сучасних цивілістичних дослідженнях, наприклад, В.Д. Фролова [9, с. 5].

У доктрині є концепція, згідно із якою учені виокремлюють ще одну складову правосуб'єктності – деліктоздатність. Одне із найбільш фундаментальних досліджень деліктоздатності юридичних осіб було здійснено у вітчизняній доктрині В.Д. Примаком, який зазначає, що зміст деліктоздатності юридичної особи не припускає її розгляду як елемента дієздатності. Натомість деліктоздатність юридичної особи доцільно розглядати як юридично закріплену і матеріально забезпечену здатність гарантувати реалізацію компенсаційної функції цивільно-правової відповідальності [10]. Концепція ученого продовжилась у наукових розвідках інших авторів, наприклад, Н.М. Грабар, яка зазначає, що «деліктоздатність юридичної особи має розглядатися не як складова змісту її дієздатності, а як відносно відокремлений елемент правосуб'єктності організації». Водночас Н.М. Грабар підкреслює, що можливість реалізації деліктоздатності юридичної особи можна розглядати лише у зв'язку з реалізацією її дієздатності [11]. Означене, як видається, в силу вказівки на взаємопов'язаність деліктоздатності із дієздатністю, свідчить про те, що самодостатнім елементом деліктоздатності юридичної особи, нарівні із правоздатністю та дієздатністю, відповідно до думки ученої, не є.

Окрім того, для сучасної доктрини характерною є тенденція до виокремлення інших складових елементів правосуб'єктності. Зокрема, О.І. Зозуляк у своїх працях обрала шлях виокремлення

як елементів правосуб'єктності договороздатності юридичної особи [7, с. 119]. В.Д. Фролов виділяє правочиноздатність юридичної особи [9, с. 5]. Є.О. Харитонов виділяє такі елементи правосуб'єктності: правочиноздатність; деліктоздатність; трансдієздатність; бізнес-дієздатність [12, с. 55]. Т.М. Пономарьова обґрунтовує наявність складових не правосуб'єктності, а дієздатності – договороздатності та деліктоздатності [13, с. 35]. В.В. Кочин наголошує на тому, що «правосуб'єктність складається з правоздатності як передумови участі у відносинах та абстрактної можливості, що не може бути обмеженою, та дієздатності як реальної динамічної категорії, яка складається з правочиноздатності та деліктоздатності» [14, с. 50]. На нашу думку, усі наведені елементи безумовно входять до складу правосуб'єктності юридичної особи і стають окремими об'єктами дослідження через специфіку правових форм реалізації нею правосуб'єктності. Однак усі вони входять до складу правосуб'єктності в межах таких складових її частин, як правоздатність та дієздатність, проходячи в першому випадку стадію так званого «потенційного права» та набуваючи реального змістового наповнення в межах дієздатності. Виокремлення ж таких елементів як самостійних складових правосуб'єктності видається, на нашу думку, дещо проблематичним з огляду на неможливість чіткого розмежування таких понять, адже усі вони є взаємопроникними явищами, які лише як сукупність забезпечують реалізацію юридичною особою своєї правосуб'єктності.

Момент виникнення правосуб'єктності юридичної особи традиційно пов'язують із її державною реєстрацією. У доктрині пріоритетною є позиція, згідно із якою у юридичної особи правоздатність та дієздатність виникають одночасно з моменту її створення і припиняються також одночасно з дня внесення до Єдиного державного реєстру України запису про її припинення.

Водночас у науковій літературі є розробки концепції, за якою момент виникнення правоздатності та дієздатності розбігається у часі, тобто виникають вони неодноразом.

Обґрунтовуючи неодноразомність виникнення правоздатності та дієздатності юридичної особи, варто звернути свою увагу на такий існуючий у науці аспект цієї проблематики, як ліцензування діяльності юридичної особи. Зокрема, незважаючи на встановлену у ч. 1 ст. 91 ЦК України універсальну правоздатність юридичної особи, нею ж у ч. 3 передбачається, що певні види діяльності юридична особа може здійснювати винятково після отримання ліцензії. Законодавчо така ситуація визначена як обмеження правоздатності юридичної особи, так як міститься у ч. 3 ст. 91 ЦК України «Цивільна правоздатність юридичної особи». У літературі достатньо поширеною є концепція трактування ліцензування як обмеження чи то розширення правоздатності юридичної особи. Наприклад, Л.В. Винар стверджує про необхідність отримання ліцензії на право займатись тією чи іншою діяльністю веде до обмеження правоздатності [15, с. 14]. В.В. Залеський вважає, що ліцензування приводить до розширення правоздатності юридичної особи [16, с. 85–86].

На думку Т.М. Пономарьової, правосуб'єктність як юридична категорія означає визнання особи суб'єктом права, вона не може розширюватися чи то звужуватися, не може бути загальною чи ж спеціальною в результаті наявності в суб'єкта ліцензії. Можливість здійснення ліцензованої діяльності виникає з моменту отримання ліцензії і припиняється із закінченням строку її дії [17, с. 381].

У тому ж руслі здійснюються наукові розвідки О.І. Зогуляк, яка зазначає, що ліцензія не може розширювати обсяг правоздатності, адже вона є юридичним фактом, а правоздатність юридичної особи не виникає на основі дій, спрямованих на одержання ліцензії. Ліцензія – це документ, проте правоздатність не може виникати на основі ліцензії як документа. Правоздатність виникає на основі закону, саме законом визначається характер та обсяг останньої. Ліцензія не може бути також елементом правоздатності, адже правоздатність – абстрактна категорія, існування якої не залежить від такої умови, як ліцензія. На основі вказаного учена робить висновок, що ліцензування може впливати на момент виникнення та припинення виключної правоздатності юридичних осіб, які здійснюють виключну ліцензовану діяльність, але жодною мірою не впливає на обсяг і момент виникнення та припинення правоздатності юридичних осіб, які здійснюють ті види діяльності, що підлягають уточненню [18, с. 129]. Варто відзначити те, що аргументи О.І. Зогуляк у розрізі критики впливу ліцензування на правоздатність є вдалими та сприймаються нами в повному обсязі. Стосовно ж висновків на основі вказаного, дозволимо собі зайти ще далі в модифікації норм законодавства та положень теорії. Справді, юридична особа наділяється правоздатністю законом. І, враховуючи той факт, що правоздатність є абстрактною здатністю особи набувати права і обов'язки і є для юридичних осіб універсальною (тобто такою, яка має максимально широкий обсяг), з моменту державної реєстрації підприємницька юридична особа приватного права наділяється саме універсальною правоздатністю, до якої, у тому числі, включається потенційна здатність здійснювати і ті види діяльності, які підлягають ліцензуванню. У цьому плані ліцензування, на нашу думку, є умовою для набуття відповідної дієздатності як здатності реально своїми діями здійснювати права та набувати обов'язки у сфері ліцензованої діяльності. І вказане, на нашу думку, повною мірою стосується не лише підприємницьких юридичних осіб приватного права із універсальною правоздатністю, але й тих, які мають виключну правоздатність. Адже статусу юридичної особи вони набувають з моменту державної реєстрації, отже, набувають у цей момент правоздатності універсального характеру. Стосовно ж дієздатності, то маємо усі підстави

стверджувати про відсутність її у повному обсязі, оскільки втілення в реальність потенційної можливості займатися ліцензованими видами діяльності відбудеться внаслідок отримання ліцензії. Таким чином, ліцензування є процедурним аспектом набуття дієздатності і впливає не на правоздатність, а на обсяг дієздатності. Отже, можемо стверджувати про недоцільність норми ч. 3 ст. 91 ЦК України «Цивільна правоздатність юридичної особи» про те, що юридична особа може здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлено законом, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії) [19]. Вказане положення, очевидно, більш гармонійний матиме вигляд в ст. 92 ЦК України «Цивільна дієздатність юридичної особи».

Більш рельєфно ймовірність розбіжності у часі між виникненням правоздатності та дієздатності проявляється, на нашу думку, на прикладі підприємницьких юридичних осіб приватного права із виключною правоздатністю. Йдеться в першу чергу про корпоративний інвестиційний фонд як представника юридичних осіб із виключною правоздатністю, у правовій регламентації якого досліджувані нами тенденції максимально яскраво проявляються. Виключна правоздатність визначає наявність в корпоративних інвестиційних фондів не лише статусу юридичної особи, але й статусу інституту спільного інвестування та фінансової установи. Через наведені обставини самого лише факту державної реєстрації юридичної особи для повноцінного функціонування корпоративного інвестиційного фонду як такого, що акумулює кошти фізичних осіб для здійснення інвестиційної діяльності, недостатньо. Спочатку протягом шести місяців із моменту державної реєстрації юридичної особи потрібно зареєструвати регламент фонду, внісши його таким чином в реєстр ІСІ. При цьому, згідно із ч. 4 ст. 8 Закону «Про інститути спільного інвестування», у період між реєстрацією в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань і внесенням відомостей до Реєстру корпоративний фонд не має права вчиняти будь-які дії, крім тих, що спрямовані на його створення та внесення відомостей про нього до Реєстру [20]. А потім корпоративний фонд як юридична особа, яка має намір надавати фінансові послуги, зобов'язаний звернутися до відповідного органу державного регулювання ринків фінансових послуг протягом тридцяти календарних днів з дати державної реєстрації для включення до державного реєстру фінансових установ (ч. 1 ст. 7 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг») [21].

Саме з моментом внесення юридичної особи до реєстру фінансових установ пов'язується її можливість здійснювати фінансові послуги. А якщо згідно з законом надання певних фінансових послуг потребує ліцензування, то фінансова установа має право на здійснення таких послуг лише після отримання відповідних ліцензій. Отже, на нашу думку, у формуванні правосуб'єктності корпоративних інвестиційних фондів загальне доктринальне правило про виникнення правоздатності та дієздатності у юридичних осіб одночасно з їх державною реєстрацією не спрацьовує [22, с. 253].

Викладені вище положення зумовлюють популяризацію розробок у сфері одночасного виникнення правоздатності та дієздатності юридичних осіб.

Зокрема, Р.Б. Шишка виходить із того, що правоздатність як абстрактна можливість до правонабуття дійсно виникає в момент створення, а точніше реєстрації, а дієздатність у комерційних юридичних осіб набувається лише через механізм легалізації та має перманентний характер [23, с. 108]. Позиція ученого продовжилась у працях його учнів, зокрема Р.В. Мавліханової, якою зазначалося, що юридичні особи приватного права набувають цивільну дієздатність, у тому числі шляхом придбання патентів, ліцензій, сертифікатів, квот тощо [24, с. 96]. Т.М. Пономарьова наголошує на тому, що, набуваючи правоздатність в силу державної реєстрації, юридична особа не може повною мірою почати здійснення своєї діяльності, оскільки можуть існувати інші законодавчі вимоги до організації для участі її в цивільному обороті. У зв'язку із цим учена виділяє елементи процесу матеріалізації комерційної організації, які дають змогу розглядати її як реально існуючий суб'єкт [25, с. 25]. На нашу думку, означене явище свідчить про те, що з моменту державної реєстрації у юридичної особи виникає правоздатність та, умовно висловлюючись, «неповна дієздатність» юридичної особи, набуття ж повної дієздатності пов'язується із виконанням законодавчих вимог подальшої легалізації у передбачених законом сферах діяльності. Отже, можемо стверджувати, що неповною дієздатністю юридичної особи є обмежена законодавчими вимогами щодо легалізації діяльності її можливість набувати своїми діями права та створювати цивільні обов'язки. Неповна дієздатність є іманентно притаманною для підприємницьких юридичних осіб приватного права із виключною правоздатністю, а також є характерною для тих досліджуваних юридичних осіб, які здійснюють ті види діяльності, які потребують ліцензування.

Висновки. Викладені положення дають змогу у кінцевому підсумку стверджувати про конститутивність та фундаментальність категорії цивільної правосуб'єктності підприємницьких юридичних осіб приватного права, яка, будучи соціально зумовленою та теоретичною категорією, є проявом «духу закону», виступаючи, як наслідок, основним та самодостатнім елементом правового статусу досліджуваних утворень. У роботі підтримано концепцію включення до складу правосуб'єктності двох основних елементів: правоздатності та дієздатності, які, через соціальну зумовленість правосуб'єктності зазнають впливу сучасних соціально-економічних процесів, визначаючи відхід від аксіоматично прийнятої у доктрині теорії одноментного виникнення у юридичної особи правоздатності

та дієздатності в момент її державної реєстрації. Специфіка функціонування підприємницьких юридичних осіб приватного права із універсальною правоздатністю, пов'язана із необхідністю, у встановлених законом випадках, отримати дозвіл на здійснення певних видів діяльності, свідчить про можливість виникнення в таких утворень із моменту державної реєстрації неповної дієздатності, яка набирає повного обсягу в результаті проходження процедури ліцензування, патентування тощо. Встановлений нами феномен «неповної дієздатності» іманентно притаманний, на нашу думку, для тих підприємницьких юридичних осіб приватного права, які мають виключну правоздатність.

Список використаних джерел:

1. Иоффе О.С. Избранные труды по гражданскому праву. – М. : Статут, 2000. – 777 с.
2. Веберс Я.Р. Правосубъектность граждан в советском гражданском и семейном праве : [монография]. – Рига: Зинатне, 1976. – 232 с. – С. 24. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/1514316/>.
3. Борисова В.І. Органи управління юридичної особи як її інституціонально-функціональні представники / В.І. Борисова // Право України. – 2006. – №6. – С. 97–102.
4. Кравчук В.М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики / В.М. Кравчук. – К. : Істина, 2005. – 720 с.
5. Братусь С.Н. Субъекты гражданского права / С.Н. Братусь. – М. : Госюриздат, 1950. – 367 с.
6. Ем В.С. Понятие, содержание и виды гражданских правоотношений / В.С. Ем // Гражданское право : [учебник] : в 4 т. / отв. ред. Е.А. Суханов. – 3-е изд., перераб. и доп. – М., 2004. – Т. 1. – 2004. – С. 120–134.
7. Зозуляк О.І. Реалізація цивільної правосуб'єктності юридичних осіб у договірній формі : [монографія] / О.І. Зозуляк. – Івано-Франківськ : Нова зоря, 2012. – 216 с.
8. Красавчиков О.А. Юридические факты в советском гражданском праве / О.А. Красавчиков. – М. : Госюриздат, 1958. – 182 с.
9. Фролов В.Д. Правочиноздатність юридичної особи та її здійснення за цивільним законодавством України (цивілістичний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В.Д. Фролов / Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2004. – 19 с.
10. Примак В.Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб : [монографія] / В.Д. Примак. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 432 с.
11. Грабар Н.М. Особливості деліктоздатності юридичної особи / Н.М. Грабар // Матеріали юридичної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальна юриспруденція» (10.10.2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=350%3A091012-03&catid=49%3A3-1012&Itemid=61&lang=ru.
12. Цивільне право України : [підручник] / Є.О. Харитонов, Н.О. Саніахметова. – К. : Істина, 2003. – 761 с.
13. Пономарева Т.Н. Правовой статус коммерческой организации : [учеб. Пособие] / Т.Н. Пономарева. – Вологда : ВГПУ, 2014. – 75 с.
14. Кочин В.В. Аналіз правочиноздатності у системі елементів цивільної правосуб'єктності юридичної особи / В.В. Кочин // Юридична Україна. – 2013. – № 3. – С. 48–51.
15. Винар Л.В. Правовой статус юридичних осіб, заснованих державою : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Винар Любомир Вікторович. – Львів, 2006. – 21 с.
16. Залесский В.В. Правоспособность юридического лица / В.В. Залесский // Право и экономика. – 1999. – № 5. – С. 82–91.
17. Пономарева Т.Н. К вопросу о влиянии лицензирования на правоспособность коммерческой организации / Т.Н. Пономарева // Молодые исследователи – регионам : материалы Всероссийской научной конференции студентов и аспирантов : в 2 т. – Вологда : ВоГТУ, 2009. – Т. 2. – С. 381–383.
18. Зозуляк О.І. Вплив ліцензування на обсяг правоздатності юридичної особи / О.І. Зозуляк // Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез міжнародної наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13–14 листопада 2009 р.) : у 4 ч. – Хмельницький : Вид-во Хмельницького ун-ту управління та права, 2009. – Ч. 3 : Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес. – С. 127–132.
19. Цивільний кодекс України : Закон, Кодекс від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.
20. Про інститути спільного інвестування : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5080-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 29. – Ст.337.
21. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.

22. Зеліско А.В. Цивільна правосуб'єктність корпоративних інвестиційних фондів / А.В. Зеліско // Держава і право : збірник наукових праць. Серія «Юридичні і політичні науки». – Вип. 59. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2013. – С. 250–256.

23. Підприємницьке право України : [підручник] / за заг. ред. доц. Р.Б. Шишки. – Х. : Вид-во УніВС, Еспада, 2000. – 480с.

24. Мавліханова Р.В. Виробничі кооперативи як суб'єкти цивільного права : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Роза Вялієвна Мавліханова. – Національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2005. – 212 с.

25. Пономарева Т.Н. Правовой статус коммерческой организации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Т.Н. Пономарева. – Санкт-Петербург : Санкт-Петербургский государственный университет, 2013. – 36 с.

УДК 347.27(477)

КІЗЛОВА О.С.

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ЕТАПІВ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗАСТАВИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В УМОВАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

У цій статті досліджено основні етапи формування інституту застави на українських землях. Розглянуто підстави, умови виникнення та формування застави за основними джерелами права та законодавства, які діяли в різні часи на українських землях.

Ключові слова: застава, іпотека, форми та види застави, джерела права та законодавства, етапи формування застави.

В данной статье исследованы основные этапы формирования института залога на украинских землях. Рассмотрены основания, условия возникновения и формирования залога по основным источникам права и законодательства, которые действовали в разное время на украинских землях.

Ключевые слова: залог, ипотека, формы и виды залога, источники права и законодательства, этапы формирования залога.

This article is sanctified the basic stages of bail on Ukrainian territory. Considered base, conditions for the emergence and formation of collateral based on the principle sources of law and legislation, which operated at various times in the Ukrainian lands.

Key words: pledge, shape and type of pledge sources of law and legislation.

Вступ. Для оцінки сучасного стану і прогнозування історичних перспектив формування держави і права недостатньо мати уявлення про загальні закономірності історичного розвитку, про тенденції в становленні, змінах державної і правової системи визначеної держави. Необхідно також знати причини виникнення, зміни й ефективність дії в конкретно-історичних умовах правових інститутів, значних законодавчих актів, вплив історико-правових явищ на соціально-економічні процеси в суспільстві та житті людей.

Теоретичною основою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі цивільного права, римського приватного права, загальної теорії та історії держави і права. У різні часи дослідженням питань виникнення та формування права займалися відомі правознавці М.М. Агаркова, С.С. Алексєєв, І.О. Базанов, В.А. Белов, С.Н. Братусь, М.І. Брагінський, В.В. Вітрянський, Б.М. Гонгалюк, А.С. Звоницький, О.С. Йоффе, Л.А. Кассо, В.В. Луць, Д.І. Мейер, І.Б. Новицький, С.В. Пахман, К.П. Побєдоносцев, Й.О. Покровський, Г.Ф. Шершеневича, Т.С. Шкруп, Є.О. Харитонов та ін.

© КІЗЛОВА О.С. – доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного та господарського права і процесу (Міжнародний гуманітарний університет), професор кафедри цивільного права (Національний університет «Одеська юридична академія»)